Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3963/2011, ECLI:CZ:NS:2012:29.CDO.3963.2011.1

Číslo: 70/2012

Právní věta:

Dlužník, ohledně jehož majetku je vedeno insolvenční řízení a který dal zástavnímu věřiteli do zástavy svou pohledávku, není „třetí osobou“ ve smyslu ustanovení § 183 odst. 1 insolvenčního zákona. Zastavená pohledávka je stále majetkem dlužníka.

Poté, co ve smyslu ustanovení § 109 odst. 1 insolvenčního zákona nastanou účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení vedeného na majetek osobního dlužníka, který dal zástavnímu věřiteli do zástavy svou pohledávku, již zástavní věřitel není oprávněn domáhat se žalobou podanou vůči poddlužníku zaplacení zastavené pohledávky bez zřetele k tomu, že zajištěná pohledávka nebyla řádně a včas uspokojena a že zástavní právo k zastavené pohledávce je vůči poddlužníku účinné. Řízení o takové žalobě soud zastaví po právní moci rozhodnutí o úpadku bez zřetele k tomu, zda již byl prohlášen konkurs na majetek dlužníka (§ 109 odst. 1 písm. a/ insolvenčního zákona ve spojení s § 104 odst. 1 o. s. ř.). Od okamžiku, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, přechází právo domáhat se zaplacení zastavené pohledávky zpět na dlužníka a prohlášením konkursu na majetek dlužníka pak na insolvenčního správce dlužníka (§ 246 odst. 1 insolvenčního zákona).

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 26.01.2012

Spisová značka: 29 Cdo 3963/2011

Číslo rozhodnutí: 70

Číslo sešitu: 5

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Insolvence, Podmínky řízení, Zástavní právo

Předpisy: § 103 o. s. ř.
§ 104 o. s. ř.
§ 109 odst. 1 IZ
§ 159 odst. 2 obč. zák.
§ 167 odst. 1 obč. zák.
§ 183 odst. 1 IZ
§ 246 odst. 1 IZ

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Rozsudkem ze dne 5. 11. 2010 zamítl O k r e s n í s o u d v Sokolově žalobu (podanou 8. srpna 2008), kterou se žalobce ČOB, a. s., domáhal po žalovaném TL, s. r. o., zaplacení částek 165 985 Kč a 8484,70 EUR s příslušenstvím tvořeným úrokem z prodlení (bod I. výroku) a rozhodl o nákladech řízení (bod II. výroku).

Okresní soud dospěl po provedeném dokazování k závěru, že v dané věci jde o právo na uspokojení ze zajištění, a to právo, které ve smyslu ustanovení § 206 odst. 1 písm. b) zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenčního zákona), náleží do majetkové podstaty dlužníka DIS, spol. s r. o., neboť jde o dlužníkovy peněžité pohledávky, které lze uplatnit za podmínek stanovených v § 167 insolvenčního zákona již od zahájení insolvenčního řízení. Přitom poukázal na ustanovení § 109 odst. 1 písm. b) insolvenčního zákona, s tím, že stanoví-li insolvenční zákon, že právo na uspokojení ze zajištění, které se týká majetku ve vlastnictví dlužníka, je nutné uplatňovat za podmínek stanovených insolvenčním zákonem, „jde o nemožnost uplatňovat právo v běžném soudním řízení". Jde-li o pohledávky v majetku této společnosti (rozuměj dlužníka) „a zřejmě měly či mohly být součástí majetkové podstaty," může insolvenční správce tyto pohledávky tzv. sepsat a z výtěžku jejich prodeje uspokojit žalobce jako zajištěného věřitele, uvedl okresní soud.

Žalobce je věřitelem dlužníka a žalovaný má postavení poddlužníka (je dlužníkovým dlužníkem). Jelikož mezi žalobcem a dlužníkem byla uzavřena smlouva o zřízení zástavního práva k pohledávkám dlužníka proti žalovanému, je poddlužník (v intencích § 167 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku) po oznámení vzniku zástavního práva povinen splnit svůj dluh po splatnosti zastavené pohledávky zástavnímu věřiteli. Pokud tak poddlužník neučiní, může zástavní věřitel navrhnout prodej pohledávky ve veřejné dražbě nebo se může domáhat jejího soudního prodeje; zástavní věřitel se však nemůže stát majitelem předmětu zástavy a samostatně s ním nakládat.

Odtud okresní soud uzavřel, že v dané věci nelze podat žalobu na plnění.

K odvolání žalobce K r a j s k ý s o u d v Plzni rozsudkem ze dne 15. 6. 2011 změnil rozsudek okresního soudu tak, že uložil žalovanému zaplatit žalobci do tří dnů od právní moci rozsudku částky 165 985 Kč a 8484,70 EUR s příslušenstvím tvořeným úrokem z prodlení ve výši 10,5 % za dobu od 29. 5. 2008 do 30. 6. 2008, ve výši 10,75 % za dobu od 1. 7. 2008 a dále od 1. 1. 2009 do zaplacení ve výši, která odpovídá ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou, platné pro první den příslušného kalendářního pololetí, v němž trvá prodlení žalovaného, zvýšené o 7 procentních bodů (první výrok). Dále rozhodl o nákladech řízení (druhý výrok).

Odvolací soud vyšel v mezích odvolacího přezkumu ve skutkové rovině zejména z toho, že:

> *1) Žalobce (jako věřitel) uzavřel s dlužníkem dne 22. června 2006 smlouvu o úvěru (dále též jen „úvěrová smlouva"), na základě které poskytl dlužníku úvěr.*
>
> *2) K zajištění pohledávky žalobce z úvěrové smlouvy uzavřel žalobce (jako zástavní věřitel) s dlužníkem (jako zástavcem) dne 22. 6. 2006 smlouvu o zřízení zástavního práva k pohledávkám dlužníka za třetími subjekty – poddlužníky (dále též jen „zástavní smlouva"); seznam zastavených pohledávek tvoří přílohu č. 1 zástavní smlouvy.*
>
> *3) Dlužník od března 2008 závazky z úvěrové smlouvy řádně neplnil, proto žalobce (jako zástavní věřitel) vyzval k plnění dlužníkovy poddlužníky; žalovanému byla taková výzva (datovaná 1. 4. 2008) doručena 4. 4. 2008 a ten na ni reagoval dopisem ze 17. 4. 2008.*
>
> *4) Žalovaný má závazky ze zastavených pohledávek vůči dlužníku v žalované výši a od 29. 5. 2008 je v prodlení s jejich úhradou.*
>
> *5) Insolvenční řízení týkající se majetku dlužníka bylo zahájeno dne 17. 7. 2008, před podáním*

žaloby v této věci; usnesením ze dne 19. 3. 2009 prohlásil insolvenční soud (Krajský soud v Plzni) konkurs na majetek dlužníka.

6) Žalobce přihlásil do insolvenčního řízení vedeného u insolvenčního soudu pod sp. zn. KSPL 20 INS 2785/2008 vůči dlužníku (jako zajištěný věřitel) pohledávku (z úvěrové smlouvy), jejíž výše přesahuje předmět žaloby v této věci

Na tomto základě pak odvolací soud s poukazem na ustanovení § 109 odst. 1 písm. b) a § 183 odst. 1 insolvenčního zákona především uzavřel, že ustanovení § 109 odst. 1 písm. b) insolvenčního zákona samo o sobě neznamená, že by věřitel zajištěné pohledávky nemohl uplatňovat právo na uspokojení ze zajištění, které se týká majetku ve vlastnictví dlužníka nebo majetku náležejícího do majetkové podstaty. Vyplývá z něj, že to možné je, avšak za podmínek stanovených insolvenčním zákonem. Insolvenční zákon pak na rozdíl od dřívější úpravy v zákoně č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání (dále též jen „ZKV"), umožňuje věřitelům uspokojení ze zajištění dle ustanovení § 183 odst. 1 insolvenčního zákona.

Žalobce má postavení zajištěného věřitele pohledávky, kterou přihlásil „do konkursu", přičemž i z reakce žalovaného (dopisem ze 17. 4. 2008) na výzvu žalobce (z 1. 4. 2008) lze dovodit, že žalovanému byla prokázána existence zástavního práva. Po 4. 4. 2008 byl proto žalovaný povinen (dle § 167 odst. 1 obč. zák.) plnit dluh po splatnosti zastavených pohledávek zástavnímu věřiteli, tedy žalobci. Jestliže tak neučinil, vzniklo žalobci právo požadovat (místo zástavního dlužníka) plnění ze zastavené pohledávky přímo po poddlužníku (a to i žalobou u soudu). Jde-li o peněžitou pohledávku, může (žalobce) po „dlužníku tímto způsobem žádat, aby mu až do výše zajištěné pohledávky zaplatil po její splatnosti zastavenou pohledávku, kterou má vůči dlužníku".

K obraně žalovaného, že pohledávky dlužníka zanikly započtením proti pohledávkám žalovaného (jak žalovaný sdělil žalobci dopisem ze 17. 4. 2008) a započtením ze dne 29. 5. 2008 (k němuž žalovaný použil pohledávky, které mu postoupila společnost LCS, a. s.), poukázal odvolací soud na rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1891/2005 (jde o rozsudek ze dne 3. 5. 2006, uveřejněný v časopise Soudní judikatura číslo 10, ročníku 2006, pod číslem 143, který je – stejně jako další rozhodnutí Nejvyššího soudu zmíněná níže – veřejnosti dostupný i na webových stránkách Nejvyššího soudu). Uvedl, že z odůvodnění označeného rozhodnutí vyplývá, že projev vůle směřující k započtení se nemůže týkat právní sféry zástavního věřitele již z toho důvodu, že mu ani nebyl určen (nebyl jeho adresátem), takže s ním ani nemůže být spojen následek v podobě zániku práva zástavního věřitele na uspokojení ze zástavy (zastavené pohledávky). I kdyby tedy poddlužník splnil svůj dluh věřiteli (zástavnímu dlužníku) nebo kdyby vůči němu učinil jiný právní úkon směřující k zániku závazku ze zastavené pohledávky, nemohl by se tím zprostit povinnosti uložené mu ustanovením § 151i obč. zák., tedy splnit závazek zástavnímu věřiteli, neboť právo zástavního věřitele na uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy nemůže být těmito právními úkony poddlužníka jakkoliv dotčeno.

Učinil-li tedy žalovaný (jako poddlužník) vůči dlužníku projev vůle směřující k započtení pohledávek, jež byly předmětem zástavního práva, jde o úkon neúčinný vůči žalobci; ten se může domáhat toho, aby mu poddlužník plnil (zaplatil).

I po zahájení insolvenčního řízení (a následném prohlášení konkursu) se (tedy) může zajištěný věřitel domáhat plnění ze zajištění, neboť mu to umožňuje ustanovení § 183 odst. 1 insolvenčního zákona; jde o uspokojení ze zajištění, které je tou z podmínek, již předpokládá ustanovení § 109 odst. 1 písm. b) insolvenčního zákona, uzavřel odvolací soud.

Odvolací soud proto dospěl k závěru, že žalobcův návrh je důvodný, když jím uplatněné částky odpovídají částkám „faktur" uvedených v příloze zástavní smlouvy.

Žalovaný podal proti rozsudku odvolacího soudu (a to výslovně proti oběma jeho výrokům) dovolání, jehož přípustnost opírá o ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, namítaje, že spočívá na nesprávném právním posouzení věci (tedy, že je dán dovolací důvod uvedený v § 241a odst. 2 písm. b/ o. s. ř.), a požaduje, aby Nejvyšší soud napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

Konkrétně dovolatel nesouhlasí s výkladem ustanovení § 183 odst. 1 insolvenčního zákona podaným v napadeném rozhodnutí. Míní, že závěr odvolacího soudu, že ustanovení § 183 odst. 1 insolvenčního zákona umožňuje věřiteli uplatňovat své právo na uspokojení ze zajištění, které se týká majetku dlužníka, je v přímém rozporu s jazykovým výkladem tohoto ustanovení, které výslovně určuje, že přihláškou pohledávky není dotčeno právo věřitele domáhat se uspokojení ze zajištění, ovšem pouze ze zajištění věcmi, právy, pohledávkami nebo jinými majetkovými hodnotami „třetích osob". Nikoli ze zajištění věcmi, právy, pohledávkami nebo jinými majetkovými hodnotami ve vlastnictví dlužníka. Výkladem a contrario lze podle dovolatele dospět k závěru, že hovoří-li ustanovení § 183 odst. 1 insolvenčního zákona o tom, že právo na uspokojení ze zajištění věcmi, právy, pohledávkami nebo jinými majetkovými hodnotami třetích osob není dotčeno podáním přihlášky, pak právo na uspokojení ze zajištění věcmi, právy, pohledávkami nebo jinými majetkovými hodnotami ve vlastnictví dlužníka podáním přihlášky dotčeno je. Takovému závěru dle dovolatele nasvědčuje i systematický a teleologický výklad. K tomu dovolatel cituje ustanovení § 109 odst. 1 písm. a) a § 174 odst. 3 insolvenčního zákona, k čemuž uvádí, že je nepochybné, že právo na uspokojení ze zajištění majetkem dlužníka lze uplatnit přihláškou v insolvenčním řízení. Výjimku z pravidla obsaženého v ustanovení § 109 odst. 1 písm. a) insolvenčního zákona (tedy možnost uplatnit právo žalobou, přesto, že je lze uplatnit přihláškou) přiznává ustanovení § 183 odst. 1 insolvenčního zákona pouze právu na uspokojení ze zajištění věcmi, právy, pohledávkami nebo jinými majetkovými hodnotami třetích osob.

Tato konstrukce zákonné úpravy má dle dovolatele také logický důvod, když věci, práva, pohledávky a jiné majetkové hodnoty třetích osob, které zajišťují pohledávku věřitele vůči dlužníku, který je v insolvenčním řízení, nejsou součástí majetkové podstaty dlužníka. Insolvenční správce proto nemá právo takový majetek zpeněžit a z výtěžku tohoto zpeněžení se věřitel logicky nemůže uspokojit v insolvenčním řízení. Proto insolvenční zákon ponechává věřiteli možnost vedle přihlášení pohledávky do insolvenčního řízení uplatnit právo na zajištění věcmi, právy, pohledávkami nebo jinými majetkovými hodnotami třetích osob žalobou vůči těmto subjektům.

Zcela odlišná je však (dle dovolatelova mínění) situace ohledně práva na zajištění (správně na uspokojení ze zajištění) věcmi, právy, pohledávkami nebo jinými majetkovými hodnotami ve vlastnictví dlužníka. Takový „majetek" je součástí majetkové podstaty, jeho zpeněžení náleží insolvenčnímu správci a věřitel se ze zajištění uspokojuje v rámci insolvenčního řízení (§ 298 insolvenčního zákona). Insolvenční správce zpeněžuje majetkovou podstatu, je-li způsobem řešení úpadku konkurs (jako v této věci) nebo oddlužení zpeněžením majetkové podstaty dlužníka.

V této věci žalobce svou pohledávku přihlásil do insolvenčního řízení vedeného na majetek dlužníka a uplatnil právo na uspokojení ze zajištění z pohledávek dlužníka vůči žalovanému. Insolvenční správce také tyto pohledávky (dlužníka vůči žalovanému) zahrnul do majetkové podstaty dlužníka. Napadené rozhodnutí ve svém důsledku znamená, že po žalovaném vymáhá pohledávku insolvenční správce (v souladu s insolvenčním zákonem) i žalobce (jenž však uplatnil pohledávku přihláškou do insolvenčního řízení a uplatněním práva žalobou porušuje zákaz formulovaný v § 109 odst. 1 písm. a/ insolvenčního zákona, jakož i zásady zpeněžování majetkové podstaty dlužníka).

Dovolatel dodává, že jeho názor podporuje též rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 3509/2010 (jde o rozsudek ze dne 24. 11. 2010, uveřejněný pod číslem 63/2011 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek – dále též jen „R 63/2011"). Toto rozhodnutí se sice primárně týká výkladu ustanovení § 414 a § 183 odst. 2 insolvenčního zákona, Nejvyšší soud se však vyjadřuje i k ustanovení

§ 183 insolvenčního zákona. K tomu dovolatel cituje z R 63/2011 pasáž z důvodové zprávy k insolvenčnímu zákonu, podle které:

„Toto ustanovení rozšiřuje na další případy zajištění režim, který dosud (rozuměj podle úpravy obsažené v zákoně č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání), platil jen pro ručení (§ 20 odst. 4 ZKV). V zájmu zvýšení ochrany věřitelů umožňuje osnova, aby věřitelé své pohledávky ze zajištění mohli uplatňovat mimo insolvenční řízení, jde-li o zajištění z majetku třetích osob. V důsledku toho osoby, od nichž lze toto plnění požadovat, mohou přihlásit podmíněně pohledávku, která jim proti dlužníku vznikne, jestliže budou plnit místo něho. Přihlásil-li pohledávku zajištěný věřitel, vstupují tyto osoby v rozsahu uspokojení pohledávky do řízení na jeho místo (za přiměřeného užití § 18). Povinnosti plnit ze zajištění se tedy tyto osoby podle nové úpravy zprostí tím, že budou plnit i v průběhu insolvenčního řízení přímo zajištěnému věřiteli.

Správce již nebude mít možnost vymáhat toto plnění ve prospěch majetkové podstaty. S touto změnou souvisí i to, že osnova nepřebírá dnešní (všeobecně kritizovanou) úpravu, obsaženou v § 27 odst. 5 ZKV.“

Podle dovolatele je zřejmé, že i v R 63/2011 nastíněná možnost třetí osoby stát se věřitelem v insolvenčním řízení z důvodu plnění ze zajištění není možná u plnění ze zajištění věcmi, právy, pohledávkami nebo jinými majetkovými hodnotami ve vlastnictví dlužníka.

Dovolání výslovně směřuje i proti druhému výroku napadeného rozhodnutí o nákladech řízení před soudy obou stupňů. V tomto rozsahu je Nejvyšší soud bez dalšího odmítl jako objektivně nepřípustné podle § 243b odst. 5 a § 218 písm. c) o. s. ř. (k tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2002, sp. zn. 29 Odo 874/2001, uveřejněné pod číslem 4/2003 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

Dovolání proti měnícímu výroku rozsudku odvolacího soudu ve věci samé (proti prvnímu výroku napadeného rozhodnutí) je přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř.

Vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají, Nejvyšší soud se proto – v hranicích právních otázek vymezených dovoláním – zabýval tím, zda je dán dovolací důvod uplatněný dovolatelem, tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval. Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, dovoláním nebyl zpochybněn a Nejvyšší soud z něj při dalších úvahách vychází.

Úvodem Nejvyšší soud uvádí, že při úvaze o obsahu zástavních práv v konkursu vedeném podle zákona č. 328/1991 Sb. uplatňoval opakovaně metodu, podle které pro přesné vymezení obsahu práv a povinností dotčených prohlášením konkursu na majetek některého ze subjektů z těchto vztahů oprávněných nebo povinných je určující především zjištění, jaká práva či povinnosti by těmto osobám příslušely, kdyby konkursu nebylo. Teprve pak je nutno zkoumat, zda a v jakém směru zasahují do obecné úpravy zástavních práv ustanovení práva konkursního (srov. shodně např. důvody rozsudku Nejvyšší soudu ze dne 8. 10. 2008, sp. zn. 29 Odo 1324/2006, uveřejněného pod číslem 74/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek). Tato metoda je plně uplatnitelná i v poměrech

insolvenčního řízení a Nejvyšší soud ji použil i v této věci, přičemž dospěl k následujícím závěrům:

1) K uplatnění zástavního práva (v mimoinsolvenčních poměrech), je-li zástavou pohledávka.

Podle ustanovení § 159 odst. 2 obč. zák. zástavní právo k pohledávce je vůči dlužníku zastavené pohledávky (poddlužníku) účinné doručením písemného oznámení zástavního dlužníka o něm, nebo tím, že zástavní věřitel poddlužníku prokáže vznik zástavního práva.

Dle ustanovení § 167 odst. 1 obč. zák., je-li zástavou pohledávka, poddlužník je povinen splnit svůj dluh po splatnosti zastavené pohledávky zástavnímu věřiteli.

S přihlédnutím k době uzavření zástavní smlouvy (22. 6. 2006) byl pro další úvahy Nejvyššího soudu rozhodný výklad občanského zákoníku ve znění účinném do 30. 6. 2006 (tedy naposledy ve znění zákona č. 160/2006 Sb.); výše citované ustanovení občanského zákoníku však nedoznalo změn ani později.

Skutkový stav dané věci lze zjednodušeně shrnout tak, že dlužník je osobním a zástavním dlužníkem žalobce, který dal žalobci (coby zástavce) k zajištění jeho pohledávky z úvěrové smlouvy do zástavy své pohledávky vůči žalovanému (poddlužníku).

V mimoinsolvenčním rámci se co do vymezení práv a povinností dotčených subjektů prosadí především závěry obsažené v (odvolacím soudem zmíněném) rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1891/2005. Toto rozhodnutí se zabývá výkladem ustanovení § 151i obč. zák., jež je srovnatelné s úpravou obsaženou v § 167 odst. 1 obč. zák. (ve znění rozhodném i pro tuto věc). V označeném rozsudku Nejvyšší soud uzavřel, že je-li zástavou pohledávka, je-li zástavní právo k zastavené pohledávce vůči poddlužníku účinné a nebyla-li zajištěná pohledávka řádně a včas uspokojena, je poddlužník povinen po splatnosti zastavené pohledávky plnit zástavnímu věřiteli, i když stanovené (sjednané) plnění již poskytl svému věřiteli (zástavnímu dlužníku) nebo i když (již dříve) vůči němu učinil jiný právní úkon směřující k zániku závazku (dluhu) odpovídajícího zastavené pohledávce.

V rozsudku ze dne 28. 4. 2011, sp. zn. 29 Cdo 921/2009 Nejvyšší soud shrnul závěry z rozsudku sp. zn. 21 Cdo 1891/2005, tak, že:

> a) Ustanovení § 167 odst. 1 obč. zák. vyjadřuje právo zástavního věřitele na uspokojení zajištěné pohledávky ze zastavené pohledávky (tj. uhrazovací funkci zástavního práva), jehož naplnění spočívá v tom, že poddlužník stanovené (sjednané) plnění neposkytne svému věřiteli (zástavnímu dlužníku), ale místo něj v zájmu uhrazení zajištěné pohledávky (přímo) zástavnímu věřiteli.
>
> b) Učiní-li poddlužník vůči svému věřiteli (zástavnímu dlužníku) projev směřující ke splnění, k započtení nebo k jinému zániku závazku, je nepochybné, že takový právní úkon se nemůže týkat právní sféry zástavního věřitele, a to již z toho důvodu, že mu ani nebyl určen (nebyl jeho adresátem); nemůže proto s ním být spojen následek v podobě zániku práva zástavního věřitele na uspokojení ze zástavy (zastavené pohledávky). I kdyby tedy poddlužník splnil svůj dluh věřiteli (zástavnímu dlužníku) nebo kdyby vůči němu učinil jiný právní úkon směřující k zániku závazku ze zastavené pohledávky, nemohl se tím zprostit povinnosti uložené mu ustanovením § 167 odst. 1 obč. zák. splnit (v rámci uhrazovací funkce zástavního práva) závazek zástavnímu věřiteli, neboť právo zástavního věřitele na uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy (zastavené pohledávky) nemůže být těmito právními úkony poddlužníka jakkoliv dotčeno.

V rozsudku sp. zn. 29 Cdo 921/2009 Nejvyšší soud dále uzavřel, že s přihlédnutím k obsahu ustanovení § 159 odst. 2 obč. zák. se závěr, že je-li zástavní právo k zastavené pohledávce vůči poddlužníku účinné (poté, co mu zástavní dlužník doručí písemné oznámení o něm), nemůže

poddlužník za trvání zástavního práva plnit svému věřiteli (zástavnímu dlužníku) bez souhlasu zástavního věřitele, prosadí i v době před splatností zastavené pohledávky.

Lze tedy shrnout, že v mimoinsolvenčních poměrech by žalobci (zástavnímu věřiteli) náleželo právo domáhat se po žalovaném (poddlužníku) poté, co se zástavní právo stalo vůči poddlužníku účinným, zaplacení dlužníkovy splatné pohledávky (zástavy) vůči poddlužníku, přičemž toto právo by již nemohlo být dotčeno úkonem (projevem vůle) poddlužníka vůči dlužníku coby svému věřiteli (zástavnímu dlužníku), směřujícím ke splnění, k započtení nebo k jinému zániku závazku.

2) K výkladu ustanovení § 183 odst. 1 insolvenčního zákona.

Dle ustanovení § 183 insolvenčního zákona (ve znění, jež nedoznalo změn od přijetí insolvenčního zákona) přihláškou pohledávky, kterou zajišťují věci, práva pohledávky nebo jiné majetkové hodnoty třetích osob, není dotčeno právo věřitele domáhat se uspokojení pohledávky z tohoto zajištění (odstavec 1). Přihláškou pohledávky není dotčeno ani právo věřitele domáhat se uspokojení pohledávky po kterékoli z osob odpovídajících mu společně a nerozdílně s dlužníkem; o právu věřitele požadovat plnění od dlužníkova ručitele, včetně bankovní záruky a zvláštních případů ručení, to platí obdobně (odstavec 2). Osoby, od kterých může věřitel požadovat plnění podle odstavců 1 a 2, mohou pohledávku, která by jim proti dlužníku vznikla uspokojením věřitele, přihlásit jako pohledávku podmíněnou, pokud ji nepřihlásí věřitel. Jestliže však věřitel takovou pohledávku přihlásí, mohou se jí tyto osoby v rozsahu, v němž pohledávku uspokojí, v insolvenčním řízení domáhat místo něj s tím, že pro jejich vstup do řízení platí přiměřeně § 18; návrh podle tohoto ustanovení mohou podat samy (odstavec 3).

Dovolatel přiléhavě cituje (z R 63/2011) pasáž ze zvláštní části důvodové zprávy k vládnímu návrhu insolvenčního zákona (který projednávala Poslanecká Sněmovna ve svém 4. volebním období 2002 – 2006 jako tisk č. 1120). Z této důvodové zprávy (k § 183) se podává, že záměrem úpravy vtělené do ustanovení § 183 odst. 1 insolvenčního zákona bylo, „aby věřitelé své pohledávky ze zajištění mohli uplatňovat mimo insolvenční řízení, jde-li o zajištění z majetku třetích osob“, s tím, že „povinnosti plnit ze zajištění se tedy tyto osoby podle nové úpravy zprostí tím, že budou plnit i v průběhu insolvenčního řízení přímo zajištěnému věřiteli“ a „správce již nebude mít možnost vymáhat toto plnění ve prospěch majetkové podstaty“.

Tento, záměr ohlášený v důvodové zprávě, je též zřetelně vyjádřen v textu § 183 odst. 1 insolvenčního zákona, v němž se hovoří o přihlášce pohledávky, kterou zajišťují věci, práva pohledávky nebo jiné majetkové hodnoty „třetích osob“. „Třetí osobou“ ve smyslu ustanovení § 183 odst. 1 insolvenčního zákona není dlužník. Stejně tak je zjevné, že pohledávka dlužníka vůči jeho dlužníku (vůči poddlužníku) zůstává majetkem dlužníka i poté, co ji dlužník dal do zástavy (coby zástavce a zástavní dlužník) k zajištění pohledávky svého věřitele a co se zástavní právo stalo vůči poddlužníku účinným.

V dané věci se insolvenční řízení týká majetku dlužníka, který (jako zástavce a zástavní dlužník) dal žalobci (jako zástavnímu věřiteli) k zajištění žalobcovy pohledávky vůči dlužníku z úvěrové smlouvy do zástavy pohledávku vůči svému dlužníku (poddlužníku). Zástava (zastavená pohledávka) je tudíž majetkem dlužníka a nikoliv majetkem „třetí osoby“.

Podle důvodové zprávy k insolvenčnímu zákonu (k § 183) „s touto změnou souvisí i to, že osnova nepřebírá dnešní (všeobecně kritizovanou) úpravu, obsaženou v § 27 odst. 5 ZKV.“ Poukaz na to, že insolvenční úprava opouští režim známý dosud (v konkursní úpravě podle zákona č. 328/1991 Sb.) z § 27 odst. 5 ZKV, se ovšem opět pojí se způsobem uplatnění práv ze zajištění, které vázlo na majetku třetích osob odlišných od úpadce. V řešení situace srovnatelné se stavem zjištěným v této věci (kde jde o zajištění majetkem dlužníka) není zásadního rozdílu mezi úpravou insolvenční a konkursní.

To dokládá právě rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 921/2009, jenž se zabýval způsobem, jakým může zástavní věřitel uplatnit práva ze zástavy tvořené pohledávkou v konkursu vedeném podle zákona č. 328/1991 Sb. poté, co byl prohlášen konkurs na majetek majitele pohledávky (úpadce) coby osobního i zástavního dlužníka. Při posouzení účinků takového prohlášení konkursu přitom Nejvyšší soud (vycházeje ze závěrů obsažených v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2003, sp. zn. 29 Odo 820/2001, uveřejněném pod číslem 76/2004 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek) uzavřel, že po splatnosti zastavené pohledávky byl poddlužník (sice) povinen plnit na úhradu zastavených pohledávek zástavnímu věřiteli, od prohlášení konkursu na majetek osobního a zástavního dlužníka se (však) této povinnosti mohl zprostit jen úhradou zastavené pohledávky do konkursní podstaty osobního a zástavního dlužníka. Právo domáhat se zaplacení zastavené pohledávky přešlo (totiž) prohlášením konkursu na správce konkursní podstaty úpadce a zástavnímu věřiteli od té doby náleželo (jestliže přihlásil do tohoto konkursu pohledávku zajištěnou zástavním právem k pohledávce jako pohledávku s právem na oddělené uspokojení v konkursu ve smyslu § 28 ZKV) pouze právo na uspokojení zajištěné pohledávky ze zajištění (z toho, co správce konkursní podstaty úpadce vymůže ze zastavené pohledávky po poddlužníku).

V rozsudku sp. zn. 29 Cdo 921/2009 Nejvyšší soud také vysvětlil, že postup dle § 27 odst. 5 ZKV nepřicházel v úvahu právě proto, že majetek sloužící k zajištění (zastavené pohledávky) nebyl ve vlastnictví „třetí osoby“, nýbrž náležel úpadci samotnému.

Lze tudíž shrnout, že dlužník, ohledně jehož majetku je vedeno insolvenční řízení a který dal zástavnímu věřiteli do zástavy svou pohledávku, není „třetí osobou“ ve smyslu ustanovení § 183 odst. 1 insolvenčního zákona. Zastavená pohledávka je stále majetkem dlužníka.

Právní posouzení věci odvolacím soudem, jenž své názory založil na aplikaci § 183 odst. 1 insolvenčního zákona a na tom, že mechanismus řešení popsané situace je významově odlišný od toho, jenž tu byl za konkursní úpravy podle zákona č. 328/1991 Sb., je tudíž nesprávné a dovolání je již proto opodstatněné.

3) K výkladu ustanovení § 109 odst. 1 insolvenčního zákona.

Podle ustanovení § 109 insolvenčního zákona se zahájením insolvenčního řízení se spojují tyto účinky: a) pohledávky a jiná práva týkající se majetkové podstaty nemohou být uplatněny žalobou, lze-li je uplatnit přihláškou, b) právo na uspokojení ze zajištění, které se týká majetku ve vlastnictví dlužníka nebo majetku náležejícího do majetkové podstaty, lze uplatnit a nově nabýt jen za podmínek stanovených tímto zákonem, to platí i pro zřízení soudcovského zástavního práva na nemovitostech, které bylo navrženo po zahájení insolvenčního řízení, c) výkon rozhodnutí či exekuci, která by postihovala majetek ve vlastnictví dlužníka, jakož i jiný majetek, který náleží do majetkové podstaty, lze nařídit, nelze jej však provést (odstavec 1). Se zahájením insolvenčního řízení se spojují také další účinky stanovené zákonem (odstavec 2). Lhůty k uplatnění práv, která lze podle odstavce 1 uplatnit pouze přihláškou, po zahájení insolvenčního řízení nezačínají nebo dále neběží (odstavec 3). Účinky zahájení insolvenčního řízení nastávají okamžikem zveřejnění vyhlášky, kterou se oznamuje zahájení insolvenčního řízení, v insolvenčním rejstříku (odstavec 4).

Dle ustanovení § 166 insolvenčního zákona zajištění věřitelé uplatňují své pohledávky přihláškou pohledávky, v níž se musí dovolat svého zajištění, uvést okolnosti, které je osvědčují, a připojit listiny, které se toho týkají. To platí i tehdy, jde-li o zajištěné věřitele, kteří mohou pohledávku vůči dlužníku uspokojit pouze z majetku poskytnutého k zajištění.

Také tato ustanovení nedoznala změn od přijetí insolvenčního zákona.

Závěry, jež Nejvyšší soud zformuloval výše při výkladu § 183 odst. 1 insolvenčního zákona, by ovšem

nebyly úplné bez vymezení časového rámce, v němž se vlivem insolvenčního řízení mění postavení zajištěného věřitele (bez určení, k jakému okamžiku přichází zástavní věřitel o právo domáhat se zaplacení zastavené pohledávky po poddlužníku a na koho toto právo přechází), a jaká práva přísluší zástavnímu věřiteli po této změně.

V usnesení ze dne 30. 11. 2011, sen. zn. 29 NSČR 16/2011 (na něž v podrobnostech odkazuje), Nejvyšší soud vysvětlil, že i zajištění věřitelé (ve shodě s dikcí § 166 insolvenčního zákona) uplatňují své pohledávky přihláškou pohledávky, dodávaje, že tento závěr je ostatně v souladu i s důvodovou zprávou k § 173 až § 175 insolvenčního zákona, podle které „z ustanovení § 174 odst. 3 i § 183 osnovy nyní jednoznačně plyne, že povinnost přihlásit pohledávku mají i zajištění věřitelé (jinak riskují, že ze zajištění uspokojeni nebudou)“. V tomto duchu (tedy tak, že právo na uspokojení ze zajištění pohledávky majetkem dlužníka lze po zahájení řízení uplatnit přihláškou) je nutno vykládat také ustanovení § 109 odst. 1 písm. b) insolvenčního zákona.

Tím, že insolvenční zákon dovoluje zajištěnému věřiteli uplatnit právo na uspokojení zajištěné pohledávky ze zajištění tvořeného majetkem dlužníka přihláškou již od zahájení insolvenčního řízení (§ 110 odst. 1 insolvenčního zákona), jej současně od okamžiku, kdy v souladu s ustanovením § 109 odst. 4 insolvenčního zákona nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, vylučuje z možnosti uplatňovat práva ze zajištění tvořeného majetkem dlužníka žalobou (srov. § 109 odst. 1 písm. a/ insolvenčního zákona).

Insolvenční řízení týkající se majetku dlužníka bylo zahájeno dne 17. 7. 2008 a žaloba v této věci byla podána 8. 8. 2008, tedy v rozporu se zákazem formulovaným v § 109 odst. 1 písm. a) insolvenčního zákona.

K otázce důsledků porušení pravidla obsaženého v § 109 odst. 1 písm. a) insolvenčního zákona poukazuje Nejvyšší soud na usnesení Městského soudu v Praze ze dne 13. 6. 2011, sp. zn. 36 Co 13/2011, uveřejněné pod číslem 4/2012 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek jako způsobilé sjednotit praxi obecných soudů při výkladu označeného ustanovení. Z tohoto usnesení se podává, že řízení o žalobě podané věřitelem po zahájení insolvenčního řízení soud zastaví po právní moci rozhodnutí o úpadku, je-li předmětem žaloby pohledávka, kterou věřitel mohl přihlásit do insolvenčního řízení (§ 104 odst. 1 o. s. ř., § 109 odst. 1 písm. a/ insolvenčního zákona), přičemž to platí i tehdy, byl-li již prohlášen konkurs na majetek dlužníka.

Tento závěr (s nímž se Nejvyšší soud ztotožňuje) přiléhavě vychází z toho, že jakmile nastanou účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, zakládá zákaz obsažený v § 109 odst. 1 písm. a) insolvenčního zákona nedostatek podmínek (§ 103 o. s. ř.) k vedení řízení o žalobě podané věřitelem v rozporu s tímto zákazem. Okamžik, kdy je v insolvenčním řízení postaveno najisto, že přihlášené pohledávky (včetně těch, jež přihlásili zajištění věřitelé) budou uspokojovány v insolvenčním řízení podle pravidel zakotvených v insolvenčním zákoně, se pojí právě s právní mocí rozhodnutí o úpadku. Od právní moci rozhodnutí o úpadku je uvedený nedostatek podmínky řízení nedostatkem neodstranitelným a je namístě postup dle § 104 odst. 1 o. s. ř. Dokud není vyjasněno, zda zahájené insolvenční řízení bude ve své první fázi ukončeno pravomocným rozhodnutím o dlužníkově úpadku, je naopak povinností obecného soudu, u nějž byla podána žaloba odporující pravidlu obsaženému v § 109 odst. 1 písm. a) insolvenčního zákona, ponechat řízení o žalobě v klidu (nečinit žádné procesní úkony, případně řízení přerušit).

S přihlédnutím k ustanovení § 109 odst. 3 insolvenčního zákona dále platí, že jelikož právo na uspokojení ze zástavy (zajištění) tvořené pohledávkou dlužníka za jeho dlužníkem, lze po zahájení insolvenčního řízení uplatnit pouze přihláškou, po zahájení insolvenčního řízení dále neběží ani (promlčecí) lhůta, ve které se lze po poddlužníku domáhat zaplacení zastavené pohledávky.

Lze tudíž shrnout, že poté, co nastanou účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení vedeného na majetek osobního dlužníka, který dal zástavnímu věřiteli do zástavy svou pohledávku, již zástavní věřitel není oprávněn domáhat se žalobou podanou vůči poddlužníku zaplacení zastavené pohledávky bez zřetele k tomu, že zajištěná pohledávka nebyla řádně a včas uspokojena a že zástavní právo k zastavené pohledávce je vůči poddlužníku účinné. Řízení o takové žalobě soud zastaví po právní moci rozhodnutí o úpadku bez zřetele k tomu, zda již byl prohlášen konkurs na majetek dlužníka.

Zbývá dodat, že vzhledem k ustanovení § 109 odst. 1 písm. a) a b) insolvenčního zákona od okamžiku, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, přechází právo domáhat se zaplacení zastavené pohledávky zpět na dlužníka a prohlášením konkursu na majetek dlužníka pak (ve shodě s ustanovením § 246 odst. 1 insolvenčního zákona) na insolvenčního správce dlužníka.

Právní posouzení věci odvolacím soudem tedy neobstojí ani ve vazbě na výklad podaný k § 109 odst. 1 insolvenčního zákona.

Nejvyšší soud proto, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), napadené rozhodnutí zrušil. Důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu, platí ve vztahu k výkladu § 109 odst. 1 insolvenčního zákona i na rozhodnutí soudu prvního stupně; proto Nejvyšší soud zrušil i toto rozhodnutí a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3, věta druhá, o. s. ř.).

Zbývá dodat, že závěr o neodstranitelném nedostatku podmínky řízení by ve spojení se zjištěním, že rozhodnutí o úpadku je v právní moci, vedl – ve shodě s ustanovením § 243b odst. 4, části věty před středníkem, o. s. ř. – k zastavení řízení o žalobě. Vzhledem k tomu, že soudy nižších stupňů této otázce nevěnovaly ve skutkové rovině pozornost (zjištění o tom, zda a kdy nabylo právní moci rozhodnutí o úpadku, neučinily), bude její prověření úkolem soudu prvního stupně. Zjištění, že již byl prohlášen konkurs na majetek dlužníka, k naplnění tohoto předpokladu nepostačuje, neboť usnesení o prohlášení konkursu může za určitých okolností nabýt právní moci i před právní moci rozhodnutí o úpadku (srov. i usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 3. 2011, sen. zn. 29 NSČR 12/2011, uveřejněné pod číslem 110/2011 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

Zjistí-li soud prvního stupně, že rozhodnutí o úpadku již nabylo právní moci a že insolvenční řízení nadále trvá, bude namístě zastavit řízení o podané žalobě podle § 104 odst. 1 o. s. ř. ve spojení s § 109 odst. 1 písm. a) insolvenčního zákona.